

Наукові записки ВДПУ ім. М.М. Коцюбинського

незалежній державі і власних збройних силах, вони, одягнуті і озброєні зі складів вермахту, також пішли у підпілля і розпочали проти окупантів партизанську боротьбу.

Таким чином це історично-публіцистичне видання поповнить скарбничку розвідок з історії руху Опору нацистським окупантам на Вінниччині й допоможе відновити справедливість.

Игорь Мазыло

Винницкий национальный аграрный университет,
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Суровая правда о 14 –м партизанском. Документы советских и трофейных архивов, факты, публикации, свидетельства участников Немировского партизанского подполья и участников событий. Историко-публицистическое издание. / Автор – составитель И. Назаренко. – Винница, 2016 . 344 С.

Аннотация. В статье прорецензировано историко-публицистическое издание «Суровая правда о 14–м партизанском. Документы советских и трофейных архивов, факты, публикации, свидетельства участников Немировского партизанского подполья и участников событий. Историко-публицистическое издание» краеведа Ивана Назаренка. Автор, ссылаясь на опубликованные и до сих пор малоизвестные исследователю документы, изложил собственный взгляд на историю создания и деятельность немировского подполья в трагический период военного столкновения нацистской Германии и СССР 1941-1945 гг. Данное издание напечатано во время, когда в Украине просматривается повышенный интерес к военной истории и необходимость осмыслить события военного времени с позиций современного мышления.

Ключевые слова: Украина, война, нацистские оккупанты, немировское подполье.

Ihor Mazylo

Vinnytsia National Agrarian University
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

The bitter truth about the 14th partisan unit. The documents of the Soviet and captured archives, facts, publications, reminiscences of the members of the Nemyriv partisan underground and eyewitnesses. Historical and publicist edition. / Authored and compiled by I. Nazarenko .- Vinnytsia, 2016. 344p.

The article contains a review of the historical and publicist edition under the title «The bitter truth about the 14th partisan unit. The documents of the Soviet and captured archives, publications, reminiscences of the members of the Nemyriv partisan underground and eyewitnesses», historical and publicist edition by the researcher Ivan Nazarenko. The author presented his own views on the history of the creation and the activity of Nemyriv the underground in the most tragic period of the military standoff between Nazi Germany and the USSR from 1941 to 1945, referring to the documents that have already been published and the documents that are still unknown to the research community. This edition has come out at the time of a heightened interest to military history and contemporary rethinking of the wartime events in Ukraine.

Key words: Ukraine, the war, Nazi invaders, the Nemyriv underground

Статтю подано до редколегії 15.02.2018 р.

УДК 94(477.43/.44) «1939-1945»

Юрій Зінько

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат історичних наук, професор (Україна)

**Сергій Гальчак. Поділля в роки Другої світової війни (1939 – 1945) : Монографія. –
Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2018. – 656 с.**

Анотація. У статті прорецензована монографія, в якій досліджуються події, що відбувалися на теренах Поділля в роки Другої світової війни, політика окупаційної влади й діяльність органів самоврядування щодо розв'язання нагальних життєвих проблем населення та участь мешканців краю у русі Опору.

Ключові слова: Поділля, Друга світова війна, нацистська окупаційна влада, «румунізація», рух Опору.

Монографія доктора історичних наук, професора Гальчака С. Д. присвячена дослідженню наймасштабнішої і найкровопролитнішої в історії людства Другої світової війни, яка стала й найтрагічнішою сторінкою в історії українського народу. У монографії переважно подаються події періоду війни, які відбувалися на теренах Поділля під час окупації краю нацистськими військами та у ході визволення області від загарбників. Розповідається про подолян, що воювали із завойовниками зі зброєю в руках у лавах партизанських загонів та підпілля, життя населення в часи нацистської окупації, а також долю мешканців краю примусово вивезених на роботу до Німеччини.

Слід відзначити, що дослідження вирізняється значною історіографічною базою, яка представлена різними загальними і спеціальними працями з проблеми (всього 448 праць). У монографії показано, що праці радянського періоду виходили під жорстким контролем комуністичної партії, а дотримання офіційних шаблонів призвело до однобічного вивчення подій періоду війни. Наголошено, що більшість праць істориків радянського часу присвячена проблемам радянського підпільно-партизанського руху, ходу бойових дій на німецько-радянському фронті, внеску комуністичної партії у перемогу над ворогом. Автор зазначає, що в радянській історіографії сформувалося коло «незручних» для офіційної ідеології тем, які були закриті для об'єктивного вивчення.

Аналізуючи дослідження сучасних українських істориків, автор стверджує, що в незалежній Україні в історичній науці спостерігається сталий інтерес до подій Другої світової війни й відбувається перегляд цілих тематичних пластів на основі нових методологічних підходів, а межі наукових студій розширюються й фокусуються на питаннях, які раніше досліджувалися поверхово, упереджено чи взагалі замовчувались.

Оригінальність цього наукового дослідження ще й у тому, що автор використовує значну джерельну базу, основу якої складають документи Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, а також державних архівів Вінницької, Житомирської, Одеської, Чернігівської, Чернівецької, Хмельницької областей. Привертають увагу документи Федерального архіву Німеччини (м. Кобленц), Федерального військового архіву Німеччини (м. Фрайбург) та Державного архіву Російської Федерації й Міністерства оборони Росії. Використані матеріали ряду опублікованих збірників документів. Особливу групу джерел складають матеріали періодичних видань, наприклад, окупаційних газет: «Вінницькі вісті» (Вінниця), «Відродження» (Калинівка), «Гайсинська газета» (Гайсин), «За вільну Україну» (Плисків), «Подолянин» (Кам'янець-Подільський), «Український голос» (Проскурів), «Нова Шепетівщина». На основі широкого кола фактичного матеріалу автор робить спробу дати сучасну оцінку подіям періоду війни на теренах краю.

Книга професора Гальчака С. Д. насичена значним фактичним матеріалом, який репрезентує життя населення та основні події, що відбувалися на Поділлі у період Другої світової війни. З огляду на це, зробити вичерпний аналіз використаних матеріалів неможливо. Тому зупинимося на найбільш вартисних, на наш погляд, подіях в історії краю.

Дослідження вирізняється детальним описом ситуації на радянсько-німецькому фронті, військових операціях на теренах Поділля у період його захоплення нацистськими військами та встановлення на загарбаній території окупаційного режиму. У монографії йдеться про запровадження нової системи управління, структуру, склад та завдання адміністративного, судового і поліцейського апаратів, що діяли на окупованій території. Кордони колишніх районів та громад були, в основному, збережені, оскільки це влаштувало окупантів з адміністративної і господарської точок. Численними фактами автор стверджує, що в окупованих населених пунктах та районах Поділля, як і в інших загарбаних областях України, була встановлена система й створений механізм для економічного грабунку, терору і гноблення окупованого населення. Звернено увагу на те, що крім органів німецької цивільної адміністрації, окупаційною владою було дозволено утворювати органи місцевого управління, яким відводилася допоміжна роль у виконанні завдань окупаційного режиму. Автор резюмує, що впроваджений адміністративно-територіальний устрій повністю був під контролем окупантів і зумовлювався необхідністю колоніального управління на загарбаних територіях.

На широкому фактичному матеріалі розкрито грабіжницьку суть «нового порядку», встановлення якого призвело до захоплення української землі, надр, лісів, промислових підприємств, транспорту, державних та громадських будівель, сировини тощо. Численні факти економічного пограбування краю яскраво простежуються на прикладі однієї мародерської акції, яка була проведена нацистами у серпні 1941 року у населених пунктах Орининського, Чемеровецького, Миньковецького, Дунаєвцького та Новоушицького районів. Нацисти забирали

у селян продовольство, худобу, городину і навіть особисте майно, виходячи з настанов Рейху, що німецькі війська повинні жити за рахунок місцевого населення.

Одночасно окупаційна влада намагалася налагодити економіку окупованих регіонів. Дбаючи про виробництво продуктів харчування для потреб Німеччини, нацистське керівництво зберегло колгоспну систему, яка влаштовувала окупантів як найбільш оптимальна система контролю за виробленням та вилученням сільськогосподарської продукції та сировини. Громадські господарства, як стали називати колишні колгоспи, зобов'язані були повністю здавати зібраний урожай, за винятком посівного матеріалу. На прикладі громадського господарства с. Іскриня Літинського району автор демонструє розміри планових показників врожайності сільськогосподарських культур, які повинні були виконати мешканці села.

Окупаційна влада часто вдавалася до переміщення працездатного населення в інші регіони, створюючи похідні колони з чітко виписаним маршрутом руху. Населення Кам'янець-Подільщини, наприклад, відправлялося переважно на Київщину і Миколаївщину.

У роботі йдеться про масову депортацію мешканців Поділля на примусові роботи до Німеччини для їх подальшого використання в інтересах нацистської воєнної економіки. Наведені факти демонструють особливості нацистської політики депортації та «вербувальної кампанії», яка на Поділлі найбільшого розмаху набула на початку 1942 року. Спочатку німецькі пропагандисти-вербувальники стверджували, що турбуються «за безробітне українське населення», але згодом вже не приховували того, що саме Німеччині потрібна велика кількість робочої сили. Не отримавши потрібну робочу силу на основі добровільності, окупанти вдавалися до мобілізації і насильної відправки. Наведені у книзі факти свідчать про те, що в ході «полювання» на робочу силу окупанти вдавалися до репресій, накладали на свої жертви непомірні штрафи, конфісковували майно непокірних, ув'язнювали батьків за те, що їх діти переховувалися від вербування. Автор зазначає, що за роки окупації з Поділля до Німеччини примусово було вивезено 195880 осіб.

У книзі розглядається й питання щодо політики румунської окупаційної влади, яка була встановлена в окремих районах Поділля, що входили до губернаторства «Трансністрія». В цих районах утверджувалася так звана політика «румунізації». Щоправда, наведені вдослідженні факти свідчать про подібність системи управління у німецькій та румунській зонах окупації. Обидва агресори були зацікавлені лише в нещадному пограбуванні українських земель та здійсненні насилля й терору стосовно місцевого населення.

Аналізуючи ситуацію на Поділлі у роки Другої світової війни, автор приходить до висновку, що українська земля стала наче випробувальним полігоном унікального за людиноненависницьким задумом експерименту. Й одночасно показує, що українське населення не збиралося миритися з таким становищем і чинило опір поневолювачам, вступаючи в ряди членів руху Опору. У книзі представлена детальна картина діяльності на подільських теренах партизанського та підпільного рухів. Використаний архівний матеріал дозволив відзначити боротьбу з окупантами як великі загони народних месників, так і невеликі групи, які вносили свій посильний вклад у боротьбу з ворогом. Важливо, що на сторінках книги читач знайде прізвища членів партизанських загонів та підпільних організацій, які мужньо боролися з ворогом.

У роботі відзначено, що складовою частиною руху Опору в українських землях стали дії ОУН та УПА, які на початковому етапі війни зробили ставку на Німеччину, розраховуючи на її допомогу у боротьбі за незалежність України. Однак не отримавши підтримки, ОУН перейшла до саботажу політики нацистської влади, підготування власних збройних сил для боротьби проти окупантів та розгортання підпільної боротьби. Підпільні оунівські організації було створено в багатьох населених пунктах Поділля. Аналізуючи їх діяльність, автор монографії вважає оунівців важливою силою, яка боролася проти нацизму, а на завершальному етапі війни проти радянських партизанів та Червоної Армії, адже радянська влада була противником ідеї незалежної України. Досліджуючи діяльність ОУН та УПА на теренах окупованого Поділля, автор на основі представленого фактичного матеріалу підводить до думки, що це була українська національна сила, яка здійснювала двофронтову боротьбу. Члени руху Опору вели боротьбу як проти фашистських окупантів, так і за створення української держави.

Значний науковий інтерес викликають питання повсякденного життя населення на теренах Поділля в умовах нацистської окупації, адже до цього часу дана тема не була виділена як предмет спеціального дослідження й висвітлювалася фрагментарно. Зокрема, у монографії увага акцентується на політиці окупаційної влади щодо релігійного питання й відзначено, що на початковому етапі окупації відбувалося відродження релігійного життя на Поділлі, яке зазнало значних гонінь за часів радянської влади. Наведені факти свідчать, що у містах і селах краю населення масово відновлювало колись закриті культові споруди, зносили до них хрести, ікони та інші церковні речі, які переховували у своїх домівках. У результаті на час повернення радянських військ тільки на Вінниччині діяло 839 церковних общин, 4 жіночі монастирі, 405 служителів культу. Одночасно зазначено, що окупанти не заперечували проти існування

релігійних громад, сподіваючись на церкву як наапологета окупаційної політики і на її лояльність до нової влади. Відносна свобода віросповідання слугувала лише засобом пропаганди. У той же час, зазначає автор, значна частина подолян шукала порятунку в релігії, і це допомагало їм витримати суворі випробування окупаційної доби.

Таким чином, монографія Гальчака С.Д. важлива тим, що фактично є першою узагальнюючою працею з історії Поділля у роки Другої світової війни. Наукова актуальність дослідження пояснюється однобічним та не завжди об'єктивним вивченням проблеми радянськими істориками, нез'ясованою низкою питань у сучасній українській історіографії, пов'язаних з територією України й, зокрема, Поділля та важливим її пізнавальним і виховним значенням на етапі розбудови незалежної Української держави. Дослідження, без сумніву, приверне увагу науковців та всіх тих, хто цікавиться історією Другої світової війни, подіями на теренах Поділля та життям населення в умовах нацистської окупації.

Юрій Зинько

Винницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат історических наук, професор (Україна)

**Сергей Гальчак. Подолье в годы Второй мировой войны (1939 – 1945) : Монография.
– Винница : ТОО «Меркьюри-Подолье», 2018. – 656 с.**

Аннотация. В статье прорецензирована монография, в которой исследуются события, что происходили на территории Подолья в годы Второй мировой войны, политика оккупационной власти и деятельность органов самоуправления по решению повседневных проблем населения, участие жителей региона у движении Сопротивления.

Ключевые слова: Подолье, Вторая мировая война, нацистская оккупационная власть, «румунизация», движение Сопротивления.

Yuri Zin'ko

Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsiubynsky,
Ph. D. (History), Professor (Ukraine)

**Sergei Galchak. Podillya during the Second World War (1939 - 1945): Monograph. -
Vinnitsa: LLC «Merkury-Podillya», 2018. - 656 p.**

The article is dedicated to a monograph devoted to the events that took place during the Second World War in the Podillya region, the policy of occupation power and the activity of self-government bodies in solving the urgent life problems of the population and the participation of the inhabitants of the region in the resistance movement.

Key words: Podillya, Second World War, Nazi occupation power, "Romanization", resistance movement.

Статтю подано до редколегії 19.01.2018р.

УДК 930. 85 (075. 8)

Віталій Тучинський

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат історических наук, доцент(Україна)

Зинько Ю.А., Калитко С.Л., Кравчук О.М., Поп І.І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: ТОВ «Нілан - ЛТД», 2017. – 467 с.

Анотация. У статті зроблено спробу прорецензувати навчальний посібник з історії Чехії від найдавніших часів до сьогодення, авторський колектив якого намагався не лише ознайомити читачів з найголовнішими подіями історії Чехії, насамперед політичної, соціально-економічної та етнокультурної, а також з'ясувати місце та роль чеського народу у європейській та світовій історії.

Ключові слова: Чеська Республіка, історія, історіографія, історичні джерела, Чехословаччина, чеська культура, богемістика.

Засвоєння історичного досвіду, здобутого європейськими державами протягом багатьох віків, набуває особливої ваги не лише з наукового погляду, а й практичних потреб формування